

v tem iskati vzrok, da ga včasih ne zadovoljuje? Da išče drugam? Njegova pot kaže v dve smeri: krščansko mistiko ali pa poetiziran materializem. Kam pojde, je težko uganiti. Le eno naj poudarim h koncu: pesniška forma in izrazna sila rasteta iz osnovnega življenjskega občutja in ideje. Vsako drevo ne uspeva pod vsakim podnebjem in prav tako uspevajo nekatere pesniške nature samo pod določenim duhovnim podnebjem. Menjava duhovnega podnebja je lahko za pesnika usodna. Ali bo Gradnik tvegala tako menjavo?

Z ZLATIH LESTEV*

Nekega dne se je Miran Jarc odpravil z zlatih lestev, ki vodijo daleč, daleč v izsanjane svetove in še tja dalje v pojoča dantejevska okrožja. Ko je stopil z zadnjega zlatega klina na trdna zemeljska tla, je ves začuden in celo malce preplašen ogledoval stvari, ki je šel tolikokrat mimo njih, zadeval vanje in jih ni videl. O tem, kaj je doživel ob tem srečanju, nam pripoveduje v svojih Novembrskih pesmih, ki jih je poslal v svet nekako pred štirimi leti. Vendar, kakor je bil še tuj med temi novimi stvarmi, tako jih je še vedno imenoval s svojimi starimi izrazi, o novih doživetjih je govoril v starem jeziku. Nekdanji, izven časa in prostora tavajoči pesniški pustolovec, ki je s svojimi ekspresionističnimi tovariši vse preveč pozabljal na stvarnost vsakdanjega dne, je nenadoma spoznal vso socialno tragiko in v tem prvem grozljivem zavzetju napisal nekaj pesmi, ki jih lahko uvrstimo med našo najboljšo socialno liriko. Ali ste že čitali Novembrske pesmi? Če ste jih, gotovo niste pozabili Hlapca Andreja, Sina, Novih ljudi, Pokrajine, Pesmi o družbi. »Ali smo res samo še splašena čreda, / ki se novih pastirjev boji? / Kdo se bodočnosti do dna zaveda / in vendar od groze ne oledeni?« Tako se vprašuje pesnik, mane si oči in ne more prav verjeti, da je sanjal, medtem ko se je pod njim zamajal svet. V njegovo liriko, kamor je prihajala nekoč le muzika daljnih sfer in onkrajna svetloba, začno vdirati glasovi cest, bankirjev, tovarn, hlapcev, novih ljudi. »Polna so jih vsa križišča, / že se jih boji vsak dom. Kot da slepec slepca išče, / blodijo iz katakomb... Izpod mostovja, iz kanalov, / kamnolomov vstajajo, / onostranski, brez pozdravov / tiho se sprehajajo.« Tako govori človek o stvareh, o katerih še prav ne ve, ali so resnica ali samo blodni prividi. Želja, ne priznati vse te pravkar doživljene in spoznane resničnosti, želja, pogrezniti se nazaj v vrtince blodenj in sanj ter plezati po zlatih lestvah kamor koli, v pravljичni svet ekspresionističnih blodenj in onstranska pojoča okrožja, je skriti, komaj zaznavni podton teh Jarčevih pesmi. Nekje za hrbtom, na uho, v srce, mu še vedno šepče tisti Vergerij, ki je zavrgel družbo in revolucionarno borbo, prepričan, da bo samo v samoti zrasel v človeka, sprostil vse sile svoje osebnosti.

V svoji novi pesniški zbirki »Lirika«, ki je izšla štiri leta po Novembrskih pesmih, in v katero je zbral okrog dvajset pesmi iz zadnjih let, objavljenih deloma v Zvonu, je Jarc napravil še korak naprej v tem svojem pesniškem in osebnem razvoju. Jarc se je v teh letih dodobra privadil stvarnosti, presodil samega sebe in svoje moči in zato tudi v dokaj mirnem, preprostem jeziku, po večini v sonetni formi, pripoveduje o svojih doživetjih in spoznanjih. V tej zbirki ni sicer takih socialnih pesmi kot v prejšnji, zdaj zaposluje pesnika predvsem dvoje: njegov novi, stvarni odnos do življenja in usoda, poslanstvo

* Miran Jarc, Lirika, založila tiskarna Veit in drug v Domžalah Ljubljana 1940.

naroda, ki mu pripada. Temu primerno je tudi porazdelil zbirko v dva dela; v prvem prevladuje osebni, v drugem narodni problem.

Te pesmi osebno izpovednega značaja govore o tem, da je nostalgija za nekdanjimi blodnjami izginila. Ne samo to, sedaj se je docela zavedel, da v tistem nekdanjem svetu ni resničnega življenja, da mora Vergerij osamljen v svoji eterični samoti propasti kot človek in da samo v sožitju z ljudmi moreš razmahniti vse sile svoje osebnosti.

»Ne več nazaj v brezčasja prazen svet,
pogledal sebi sem do dna in vem,
kje sem doma, kaj morem in kaj smem,
in da sem v časa čarni krog zajet...« (Idila)

»Pogled nazaj« je eden izmed najbolj iskrenih in možatih obračunov s samim seboj, kar jih poznam v novejši slovenski liriki. Ker je pesem izredno značilna ne samo za Jarca, marveč za vso njegovo generacijo, ki se po večini, razen posameznih brodolomcev, ni znala rešiti s svoje začarane ekspresionistične ladje, naj jo citiram v celoti.

O moja mlada leta! Pelikan
sem bil, ki ranjen pije svojo kri,
kot slepec nem, ki vase le strmi
in več ne ve, kdaj noč je, kdaj je dan.

Pigmalion sem se zaljubljal v smrt,
v ženo, v boga, ki sem jih sam rodil,
v prividih le sem čutil, da sem živ,
in tudi kadar sem s seboj bil sprt.

Predolgo pil sem svojo kri strupeno
in nisem vedel, da za težko ceno
mi je bila prihranjena bridkost

spoznanja, ki napravi te moža,
ko zgodaj vrže te v srce sveta.
Spregledal sem — že je prešla mladost.

Značilno pa je, da Jarc na drugem mestu sam priznava, kakšnega velikega pomena pri njegovem notranjem preobratu so bili žena in z njo zvezana družina, otroci. Bivši ekspresionist, ki je prezirljivo gledal na vse, kar se imenuje družinska sreča, idila, ki mu je bila Žena vedno nekaj nedojemljivega, abstraktnega (ali po teh potezah naša ekspresionistična generacija ne spominja na cankarjanski odnos do žene in družine, na cankarjansko novoromantično »splendid isolation«?) govori sedaj takole:

Ležim na trati, zrno te zemlje,
otroka svoja gledam, ki čebljata
in ženo vidim, ki po poti gre...
V svet mater in očetov se budim:
nebo in zemlja z nami se igrata...
Ujet v to igro šele ves živim.

A ženi, ki je prišla k prostovoljnemu ali neprostovoljnemu izgnancu v ledeno svetlih pokrajinah in ga za roko pripeljala nazaj k zemlji, govori takole:

Le po Tebi sem v človeka
zrastel z občestvom zenoten...

Središče drugega dela te zbirke tvorijo Slovenski soneti, Slovenska pesem in Sonet obupa. Iz njih ne govori samo pesnikov strah za usodo tega poldrug milijonskega naroda, ki se je naselil in zagrizel v svojo zemljo prav na križišču drugih narodov, ampak tudi želja, spoznati njegovo poslanstvo, njegov cilj in namen. Jarc, ki je v svojem Vergeriju nekoč sanjal o nekakšnem mističnem slovenskem mesianizmu, je te svoje sanje zavrzel in gleda na problem slovenstva povsem stvarno:

Prostaki in sanjarji hkrati spimo
sredi Evrope, glas nam je šibak,
podoba spačena, in še ne znamo,
da svojsko morda prav zato živimo.

Toda ta razumska samozavest, ta vera v življenjsko silo slovenstva ni vedno tako trdna, kajti na drugem mestu se vprašuje v zadržanem obupu:

Kaj v nas res sveti ogenj že umira?
Čemu vsa potrpljenja, žrtvovanja?
Na nas naj že vihar poslednji pride!

A v Slovenski pesmi grebe za vzroki naše prevelike pasivnosti:

Katerih mrtvih dob spomin
nam leno kri mrtviči?
Mar nas še zmeraj iz davnin
preganjajo mrličji?

Dvom, vera, obup, upor, odpoved, ki pa jih vendarle prevpije nekoliko intelektualna, manj nagonna volja do življenja, so viri, iz katerih je privrela ta Jarčeva narodna lirika, ki je gotovo eden najznačilnejših literarnih dokumentov o tem, kako je slovenski človek, zlasti intelektualec, v teh dneh doživljal v sebi usodo svojega naroda.

Jarc ni pesnik viharnih čustev, strasti, velikih duševnih izbruhov, čeprav je nekoč, najbolj v svojem ekspresionističnem razdobju, hotel biti tak. Jarc, kakršen se nam predstavlja v pesmih iz poslednjih let, je prav za prav še najpristnejši, najresničnejši. Pesnik - intelektualec, ki razpolaga z dovolj živim čustvom, dovolj občutljivim izraznim aparatom in precejšnjo literarno kulturo. Tudi jezik starejših, ekspresionističnih pesmi in pesnitev je lep, močan, pristen, zlasti v pesnitvi »Vergerij«. Jarc je nekoč hotel ustvariti nov slovenski pesniški jezik in je zaradi tendence, biti na vsak način in za vsako ceno izviren, svojski, večkrat zašel na stranpota, in kakor drugi njegovi ekspresionistični tovariši, v baročno prenasičenost, nabreklost. Obenem s svojim starim, preživelim ekspresionizmom je Jarc zavrzel, ali vsaj skušal zavreči tudi svojo starejšo metaforiko. Tendenca njegovih novejših pesmi je umirjenost, preprostost, stvarnost, jasnost, ki jih pa seveda le deloma dosega, najbolj v Pogledu nazaj,

Idili in Slovenskih sonetih. Za razliko od bivšega zanikanja vsake stare forme, piše Jarc danes sonete, ki zahtevajo od pesnika res največjo miselno, čustveno in stvarjalno disciplino. Zanimivo je, da je Jarc uvrstil v svojo zbirko tudi prevod Valéryjeve pesmi Narcis govori, ki pa nekako ne spada v okvir te knjige. Če je bil Jarčev namen preizkusiti svoj jezik ob finem tkivu te lirike, ki uspeva in ima svojo upravičenost samo v zelo starih kulturah, je svoj namen v dobršni meri dosegel.

Vladimir Pavšič

DRAGOTIN KETTE: ZBRANO DELO. UREDIL FRANCË KOBLAR. (Nova založba, Ljubljana.) Izdaja vsega doslej izpričanega dela pesnika Dragotina Ketteja, ki bi ustrezala višini sodobne slovenske literarne vede ter moderni edicijski tehniki, je bila zadnja leta gotovo ena izmed zelo perečih nalog naše slovstvene zgodovine. To pa zato, ker smo pred nedavnim dobili celotnega Ivana Cankarja in nov izbor iz Murna, še bolj pa ker Kette s svojim prvim urednikom in interpretom Antonom Aškercem pred štiridesetimi oz. triinštridesetimi leti ni imel prave sreče. Vemo, da je Kette, ko se je zavedel, da se mu iztekajo dnevi, sam izbral Aškercu za varuha edinega svojega bogastva — za urednika svoje pesniške ostaline. A umirajoči pesnik je zaslužil, da se je s to svojo oporoko prenaglil, ni je pa mogel več preklicati. Huda slutnja se je leto dni nato ob izidu Poezij (1900) uresničila in Cankar ne bi bil Cankar, če ne bi skušal popraviti škode, prizadejane umetniškemu ugledu svojega prijatelja, in če ne bi čisto po svoje razgalil nepravilnega Aškerčevega ravnanja z zaupano mu dediščino. Danes lahko priznamo Cankarju, da je imel kot tedanji najboljši poznavalec Kettejeve duševnosti in poezije, pa tudi kot tenkočuten kritik vso pravico, reklamirati zase uredništvo Kettejeve zapuščine, ker povzemamo iz tega, kar je napisal o rajnkem prijatelju, da bi bil svoje delo opravil z globljim razumevanjem, z večjo vestnostjo in toplino. Tako pa je naključje hotelo, da je postala prav Kettejeva tako intimna lirika Eridino jabolko, ki se je zaradi njega razvnel boj med najvidnejšima tedanjima predstavnikoma mladih in starih: med Cankarjem in Aškercem. Zmagati je morala po življenjski nujnosti kakopak mladina in Kettejeve pesmi so si osvojile eno prvih mest v poeziji moderne kljub temu, da niso prišle v javnost tako, kakor bi bile morale priti. Urednika Zbranega Kettejevega dela profesorja Francéta Koblarja je torej čakala težka, a hvaležna naloga, da nam po treh, štirih desetletjih pokaže in razloži pesnikovo zapuščino ter jo pravilno in veljavno oceni.

Urednik se je te naloge zavedal in dobro pripravljen pristopil k nelahkemu delu. Viden uspeh poštenega truda je zajetna, 22 pol obsegajoča, čedno izdana knjiga. Zbral je pesnikovo ostalino, kolikor je danes sploh še dostopna, kajti njena usoda je spet eno izmed žalostnih poglavij naše kulturne zavednosti. Ob pesnikovi smrti se namreč ni nihče dovolj resno potrudil, da bi zbral in rešil razmetano gradivo, četudi je — rekli bi — Aškercu testamentarično pripadla ta dolžnost. Kar je Aškerc dobil iz prve roke, je uporabil v izboru po lastnem okusu za 1. izdajo Poezij (1900), za drugo gradivo se takrat ni zmenil. Novo izdajo (1907) je izpopolnil z 22 mladinskimi spisi in pesmimi, s 7 pesmimi, 1 gazelo in 5 soneti. Spregledal je ali pa hoté izpustil celo vrsto Kettejevih del, ki so dotlej večinoma že postumno izšla n. pr. v Slovencu, Slovanskem svetu, Slovenskem listu, Vrvcu, Slovenki, LZ, Ruski antologiji, Ciril-Methodovem koledarju in drugod. Povrhu pa je zagrešil še neodpustljivo dejanje, ko je v